

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-2-60-18>

УДК 331.2

Наумова М.А.

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ І ФАКТОРИ

У статті здійснено ретроспективний огляд стану, проблем та динаміки основних показників розподілу доходів населення України. Встановлено економічні, соціальні та організаційні чинники, які є об'єктивними причинами надмірної диференціації доходів населення. На основі моделювання часових рядів отримано прогноз середньої заробітної плати населення України на дванадцять місяців. Обґрунтовано необхідність державного регулювання доходів населення в Україні. Запропоновано шляхи, які можуть привести до скорочення диференціації доходів населення.

Ключові слова: диференціація доходів, оплата праці, крива Лоренца, соціально-економічна нестабільність, математичне моделювання.

В статье осуществлен ретроспективный обзор состояния, проблем и динамики основных показателей распределения доходов населения Украины. Установлены экономические, социальные и организационные факторы, которые являются объективными причинами чрезмерной дифференциации доходов населения. На основе моделирования временных рядов получен прогноз средней заработной платы населения Украины на двенадцать месяцев. Обоснована необходимость государственного регулирования доходов населения в Украине. Предложены пути, которые могут привести к сокращению дифференциации доходов населения.

Ключевые слова: дифференциация доходов, оплата труда, кривая Лоренца, социально-экономическая нестабильность, математическое моделирование.

Naumova M.A. INCOME DIFFERENTIATION OF UKRAINIAN POPULATION: TRENDS AND FACTORS

The emergence of various forms of ownership, market reforms, profound changes in the economy inevitably led to the differentiation of incomes of Ukrainian citizens, which affected the structure and volume of consumption, the formation of employment, economic and political stability. In this regard, issues related to the study of causes and factors, modeling processes that determine poverty and income inequality of the population of Ukraine become particularly relevant. The article offers a retrospective review of the state, problems and dynamics of the main indicators of income distribution in Ukraine. The current trends of the income structure, differentiation of living standards of the population, inflation indices for various services were studied. The Gini coefficients of Ukraine and some other countries were considered, and the Lorenz curves for six years were constructed to obtain a quantitative estimate of the total differentiation of the income level of the Ukrainian population. The dynamics of the average salary in types of economic activity are determined. The economic, social and organizational factors that are objective reasons for the excessive differentiation of incomes of the population have been established. The forecast of the average salary of the Ukrainian population for twelve months has been obtained on the basis of time series simulation. It is shown that with the invariance of the existing factors affecting average salary and the inter-relationship between them during the forecast period, it is expected that the Ukrainian population's average salary will increase, but at a slower pace than in previous periods. The results of the long-term analysis of the dynamics of population's incomes have made it possible to conclude that in the conditions of the socio-economic instability of the economy there is a need to improve the state regulation of the population's income in Ukraine. The ways that can lead to a reduction in the differentiation of the population's income were proposed.

Key words: income differentiation, wage, Lorenz curve, socio-economic instability, mathematical modeling.

Постановка проблеми. Національне господарство України перебуває на важливому етапі розвитку, що включає формування соціально-економічної моделі, орієнтованої на подолання наслідків військово-політичної кризи та здатної адаптуватися до реалій сучасних світогосподарських процесів, які характеризуються посиленням глобалізації та конвергенції. Важливою тенденцією трансформації розподільних відносин стає формування різноманіття доходів залежно від джерела, попиту та пропозиції факторів виробництва (заробітна плата найманих працівників, рента землевласників та домовласників, доходи підприємницької діяльності тощо). В період глобалізації та модернізації економіки таких доступних видів доходів стає все більше.

Поява різних форм власності, ринкові реформи, глибокі перетворення в економіці привели до диференціації доходів громадян України, що впливає на структуру споживання та його обсяг, формування зайнятості, економічну та політичну стабільність. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання вивчення причин та факторів, а також моделювання процесів, що детермінують бідність та нерівність доходів населення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам аналізу різноманітних аспектів регулювання та формування трудових доходів населення, оцінювання соціально-економічної нерівності в Україні та її масштабів присвячено багато досліджень вітчизняних вчених, таких як Е. Лібанова [1], А. Колот, Н. Коваль [2], Д. Богиня, О. Гришнова, Г. Юрчик, Н. Самолук [3], А. Сидорова, О. Чуприна, К. Вітковська. Незважаючи на те, що проблеми соціального розшарування в Україні стали останнім часом об'єктом пильної уваги вчених та фахівців, вони досі не втратили своєї актуальності та потребують подальшого розроблення.

Мета статті полягає в ретроспективному аналізі стану, проблем та динаміки основних показників розподілу доходів населення України, математичному моделюванні та прогнозуванні динаміки середньої заробітної плати.

Виклад основного матеріалу. Стратегія формування та розподілу доходів посідає центральне місце в соціальній політиці держави та сильно залежить від суспільно-політичного устрою останнього. Економічні та соціальні процеси видозмінюють також систему доходів населення, яка в умовах ринкових відносин має такий вигляд: заробітна плата як дохід працівника по найму; соціальні виплати; доходи комерційної діяльності; доходи з особистого підсобного господарства; додаткові доходи, пов'язані зі спадкуванням, придбаними акціями, лотереями тощо. У період глобалізації та модернізації економіки разом з виникненням нових форм зайнятості розширюється різноманіття форм отримання доходів. Велике значення найближчим часом матиме подолання наявного заниження вартості робочої сили, стримування розмірів та затримок виплат, відновлення стимулюючої функції заробітної плати.

З 2008 по 2017 рр. в середньому 78,99% усіх доходів населення України складались із заробітної плати, соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансфертів [4], а лише 21,01% – з прибутку та змішаного доходу і доходів від власності (табл. 1). З 2011 р. зменшилась частка доходу населення, яка складається із соціальної допомоги, інших одержаних поточних трансфертів та доходів від власності, проте зросла частка доходів, яка включає заробітну плату, прибуток та змішаний дохід, що дає змогу говорити про поступовий розвиток середнього класу в Україні. Незважаючи на це, як показує дослідження структури доходів населення, рівень залежності достатку населення від допомог та виплат з боку держави досі залишається суттєвим, що свідчить про невисокий рівень доходів громадян нашої держави.

Аналіз диференціації доходів населення за 2000–2017 рр. показав, що квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, який визначає співвідношення мінімального рівня доходів серед найбільш забезпечених 20% населення та максимального рівня доходів серед найменш забезпе-

Структура доходів населення у 2008–2017 рр., %

Рік	Заробітна плата	Прибуток та змішаний дохід	Доходи від власності (одержані)	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти
2008	42,4	15,1	3,5	39
2009	40,8	14,5	3,9	40,8
2010	40,8	14,5	6,2	38,5
2011	41,8	15,8	5,4	37,1
2012	41,8	15,4	5,5	37,2
2013	40,7	15,7	5,7	37,9
2014	40,5	16,8	5,6	37,1
2015	39,0	18,6	4,6	37,8
2016	42,1	19	3,8	35,1
2017	44,3	17,5	3,0	35,2

Джерело: складено автором за даними джерела [4]

чених 20% населення, в середньому становив 2 рази та практично не змінювався у ці роки, а співвідношення загальних доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення навіть має тенденцію до поступового зниження, що говорить про невеликий розрив в доходах населення. Проте, згідно з даними досліджень експертів Центру Разумкова, перевищення доходів 10% найбагатших над доходами 10% найбідніших українців з урахуванням тіньових доходів сягає 40 разів [5].

Соціальне розшарування та бідність істотної частини населення країни є перш за все результатом низького рівня доходів від зайнятості, обумовленим поганою адаптацією національної економіки до процесів глобалізації, відсутністю конкурентоспроможності цілих галузей та виробництв, низькою продуктивністю праці та слабкою її організацією, превалюванням низькооплачуваних робочих місць і дефіцитом фахівців необхідної кваліфікації, соціально-економічним розшаруванням регіонів.

Позитивна динаміка спостерігається в кількості населення із середньодушовими еквівалентними доходами в місяць, нижчими за законодавчо встановлений прожитковий мінімум (рис. 1). Йдеться про різке зменшення частки такої категорії населення з 87,6% у 2000 р. до 2,4% у 2017 р. Але вказані позитивні зміни не відображають реальний

стан диференціації доходів та рівня життя населення. Так, частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими за фактичний прожитковий мінімум, у 2014 р. становила 16,7%, у 2015 р. – 51,9%, у 2016 р. – 51,5%, а у 2017 р. – 34,9%, з грошовими доходами у місяць – 24,5%, 60,7%, 63,1% і 48% відповідно, що є показником реального зменшення доходів населення внаслідок військово-політичної та фінансово-економічної криз, а також проявом соціально-економічної нестабільності в Україні.

Найбільш повне уявлення про диференціацію доходів населення дає крива Лоренца, яка дає змогу уявити загальну картину розподілу «розшарування» доходів між різними групами населення. Вона показує ступінь нерівності в розподілі доходу в суспільстві та відображає частку доходу, що припадає на різні групи населення, сформовані на підставі розміру доходу, який вони отримують.

Криві Лоренца показують відсутність суттєвого покращення ситуації в розподілі доходів населення за останні шість років (рис. 2), оскільки у 2012 р. 95,8% населення отримали 64,3% сукупного доходу, а лише 4,2% населення – 35,7% доходу, у 2017 р. спостерігається майже така сама ситуація: 87,2% населення володіють всього 58,2% сукупного доходу, а 12,8% – 41,8%. Оскільки в умовах ринкової економіки не може бути суціль-

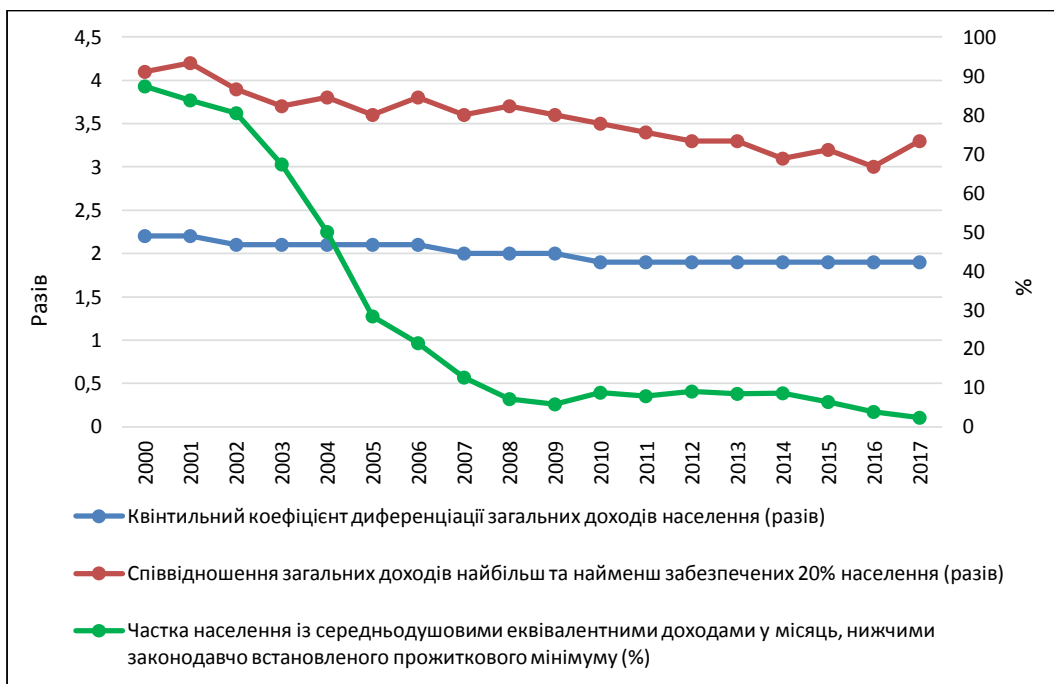

Рис. 1. Диференціація життєвого рівня населення, 2000–2017 рр.

Джерело: складено автором за даними джерела [4]

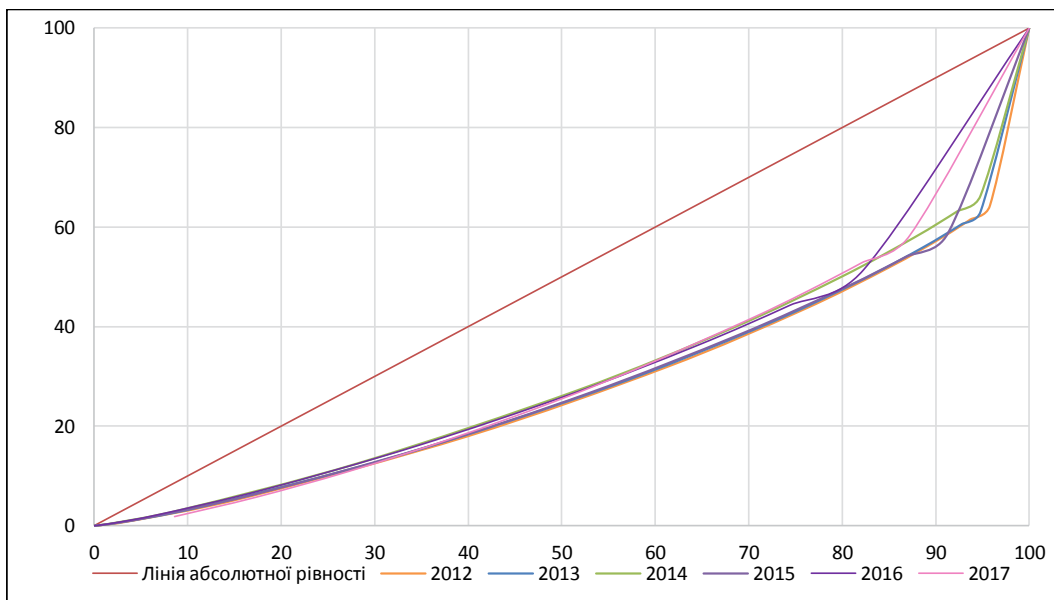

Рис. 2. Крива Лоренца розподілу доходів населення України, 2012–2017 рр.

Джерело: складено автором за даними джерела [4]

ної рівності, то соціальна політика держави повинна бути спрямована на те, щоб відхилення лінії кривої Лоренца від лінії абсолютної рівності не було надмірним.

Кількісну оцінку сумарної диференціації рівня доходів населення дає коефіцієнт Джині, який широко використовується в міжнародній практиці. Коефіцієнт Джині дає змогу виявити ступінь економічної поляризації суспільства в країні та дає можливість кількісно оцінити цю нерівність. На відміну від кривої Лоренца, яка показує значну диференціацію доходів населення України, коефіцієнт Джині показав протилежний результат (рис. 3).

За 2002–2015 рр. значення цього коефіцієнта змінилося з 29,05 до 25,5, тобто зменшилось на 22,2%. У 2015 р. Україна разом з Ісландією (23,6%), Словаччиною (23,7%), Норвегією (23,9%), Словенією (24,5%) та Чехією (25%) потрапила в лідери країн з найнижчою нерівністю доходів населення [6]. Уряди цих країн підтримують високий рівень соціального захисту та проводять політику вирівнювання доходів. В Україні значення коефіцієнта Джині у 2016 р. становило 25%, що порівняно з розвинутими країнами є одним з найнижчих показників, що має вказу-

вати на низьку диференціацію доходів населення, тобто незначну різницю між бідними та багатими. Наприклад, коефіцієнт Джині у високорозвинених країнах, таких як Данія, Німеччина, Франція, становив 27,4%, 30,1%, 29,2% відповідно. Але якщо розглядати якість і рівень життя населення України, то наша країна займає далеко не перші позиції у світових рейтингах. Таке заниження показника нерівності доходів населення пов'язане з багатьма причинами, такими як недостатня якість вибіркового обстеження домогосподарств, недоврахування неформального сектору економіки.

Оцінювання доходів населення України традиційно проводиться також за рівнем заробітної плати, яка найбільш легко піддається обліку. В сучасних умовах розвитку ринкових відносин роль та значення заробітної плати як потужного стимулу до праці постійно зростає. Водночас практично неможливо зафіксувати значні доходи деякої частини громадян, одержувані в рамках «тіньової» економіки, розміри якої в Україні досягають 40–50% [3]. Згідно з даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [7] у 2014 р. рівень тіньової економіки України склав 42%, а у 2015 р. –

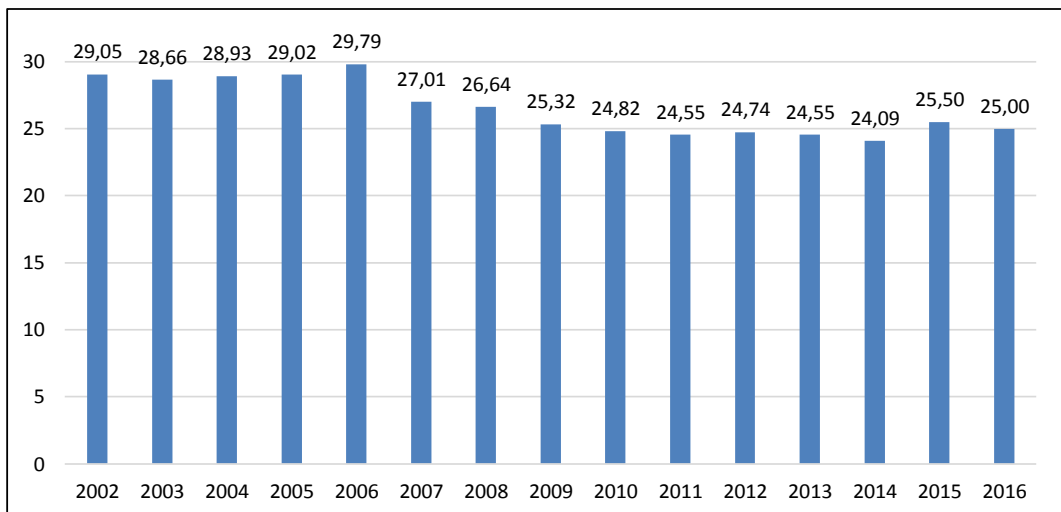

Рис. 3. Динаміка коефіцієнта Джині в Україні, 2002–2015 рр.

Джерело: складено автором за даними джерела [6]

вже 47%, у 2016 р. він знизився до 36%, а за 9 місяців 2017 р. – ще до 33% ВВП.

Згідно з даними Державної служби статистики України [4] за 23 роки від 1995 р. динаміка середньомісячної заробітної плати показує значне зростання із 73 грн. до 7 104 грн. (табл. 2). Абсолютний приріст склав 7 031 грн., а темп приросту – 9 731,5, у середньому за рік заробітна плата зростала на 23,9%. Найменше зростання середньомісячної заробітної плати спостерігалось у 1998 р., 2009 р. та 2014 р., що повністю відповідає періодам економічних криз в Україні. Але, незважаючи на досить значний відсоток, говорити про суттєве покращення якості життя середньостатистичного українця неможливо. Інфляція, постійне зростання

цін на продукти харчування та товари першої необхідності, тарифів на житлово-комунальні послуги, цін на паливо та послуги призвели до значного зuboжіння населення країни. Згідно з даними Світового банку сьогодні за межею бідності перебувають 25% населення України, що на 10% більше, ніж у 2014 р. [8].

Якщо подивитись на середньомісячну заробітну плату населення в перерахунку на долари США, то можна отримати зовсім інші результати (табл. 2). Абсолютний приріст складає всього 214,5 доларів за 22 роки. Найбільший темп спаду був у 2014 році, який склав 37,7%, що стало відображенням різкої девальвації гривні. У 2017 році заробітна плата зросла до 256 доларів США. Для порів-

Таблиця 2

**Показники динаміки середньомісячної заробітної плати населення України
(в розрахунку на одного штатного працівника), 1995–2017 рр.**

Рік	Середньомісячна заробітна плата, грн.	Темп приросту (ланцюговий, %)	Середньомісячна заробітна плата, дол. США	Темп приросту (ланцюговий, %)
1995	73,00	–	41,50	–
1996	126,00	53,00	71,60	72,53
1997	143,00	17,00	76,60	6,98
1998	153,00	10,00	45,00	-41,25
1999	178,00	25,00	39,80	-11,56
2000	230,00	52,00	42,30	6,28
2001	311,00	81,00	58,30	37,83
2002	376,00	65,00	70,60	21,10
2003	462,00	86,00	86,70	22,80
2004	590,00	128,00	111,20	28,26
2005	806,00	216,00	159,60	43,53
2006	1 041,00	235,00	206,10	29,14
2007	1 351,00	310,00	267,50	29,79
2008	1 806,00	455,00	313,50	17,20
2009	1 906,00	100,00	238,00	-24,08
2010	2 239,00	333,00	282,90	18,87
2011	2 633,00	394,00	330,30	16,76
2012	3 026,00	393,00	378,60	14,62
2013	3 282,00	256,00	410,60	8,45
2014	3 480,00	198,00	255,80	-37,70
2015	4 195,00	715,00	194,90	-23,81
2016	5 183,00	988,00	202,00	3,64
2017	7 104,00	1921,00	256,00	26,73

Джерело: складено автором за даними джерел [4; 11]

няння, найбільший розмір середньомісячної заробітної плати у 2016 році був у Люксембурзі, де вона складала 3 722 дол. США, у Норвегії – 3 654 дол. США, Франції – 2 621 дол. США. У 2017 р. лідували Швейцарія з розміром середньої заробітної плати у 3 855 дол. США, Норвегія – 3 781 дол. США та Люксембург – 3 565 дол. США [9].

У доповіді “Global Wage Report 2016/17” [10] зазначено, що темпи зростання реальної заробітної плати в Україні у 2014 і 2015 рр. були від’ємними, склавши -6,5% та -20,2% відповідно. Це найбільші показники темпів спаду реальної заробітної плати по даних країн світу, які представлені в доповіді. Справді, згідно з даними Державної служби статистики України [4], індекс реальної заробітної плати за 2001–2017 рр. був найменшим у 2009 р., коли він склав 90,8%, у 2014 р. – 93,5%, у 2015 р. – 79,8%. Тобто, незважаючи на зростання заробітної плати у 2009 та 2014 рр. та досить істотне зростання рівня заробітної плати у 2015 р., її реальна цінність зменшилася за рахунок інфляційних процесів. Однак реальна заробітна плата в Україні в грудні 2016 р. вже була вище, ніж у грудні 2015 р., на 11,6%. Порівняно з листопадом 2016 р. в грудні 2017 р. реальна заробітна плата також зросла на 18,6%. Індекс реальної заробітної плати у 2016 р. перевищив 100%, досягши 109%, у 2017 р. – вже 119,1%, що свідчить про початок поступового виходу нашої держави з економічної кризи.

Показником, який характеризує інфляційні процеси в країні та має прямий вплив на купівельну спроможність населення, є індекс споживчих цін, або індекс інфляції. Динаміка індексу споживчих цін, зокрема на окремі товари та послуги, представлена на рис. 4. На графіку спостерігаються два піки, а саме у 2008 р. (122,3%) та 2015 р. (143,3%), темп приросту досяг свого найбільшого значення у 2014 р., а саме 24,28%, а у 2016 р. спостерігалось вже падіння індексу інфляції до значення 112,4% з темпом спаду 21,56%.

Індекси споживчих цін на окремі товари та послуги загалом мали подібну тенденцію. Але, як можна побачити з рис. 4, у 2006 р.

(темپ приросту становить 45,29%), 2014 р. (33,9%) та 2015 р. (51,15%) спостерігалось різке збільшення індексу інфляції на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива. У 2016 р. цей індекс споживчих цін був на 27,49% менше, ніж у попередньому році, але порівняно з показниками інших видів товарів та послуг він все одно залишався майже на 30% більшим за інші показники.

Найчастіше за 17 років спостерігалось зростання цін на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива; освіту та продукти харчування й безалкогольні напої. Звісно, не менш важливим є зріст цін на охорону здоров’я та такі товари й послуги, як транспорт, зв’язок, відпочинок та культура. Але вказаний вище перелік товарів та послуг є основним для життєдіяльності людей та лідером у підвищенні цін, що призводить до зубожіння населення країни. Проблема бідності посилює поляризацію суспільства, що створює внутрішню напругу та політичну нестабільність у державі.

Стосовно ще одного показника соціальної захищеності громадян нашої держави, а саме середньорічної мінімальної заробітної плати, можна відзначити, що з 2000 по 2009 рр. її розмір за місяць був меншим за офіційно затверджений Верховною Радою України середньорічний прожитковий мінімум у місяць, причому різниця з 66,7% у 2000 р. поступово зменшувалась до 2% у 2009 р. (рис. 5), але вже з 2010 р. розмір мінімальної заробітної плати став вищим за прожитковий мінімум. З 1 січня 2018 р. мінімальна заробітна плата була підвищена до 3 723 грн., а прожитковий мінімум, згідно з даними Міністерства фінансів України, – з 1 700 грн до 1 853 грн. (з 1 грудня 2018 р.), різниця в середньому складає вже 109,6% [11]. Позитивна динаміка підвищення мінімальної заробітної плати поки що не привела до глобального покращення рівня життя населення країни та істотного розвитку середнього класу, оскільки для виконання цих завдань необхідно реформувати економіку країни, проводити соціально-економічні реформи, подолати військово-політичну кризу.

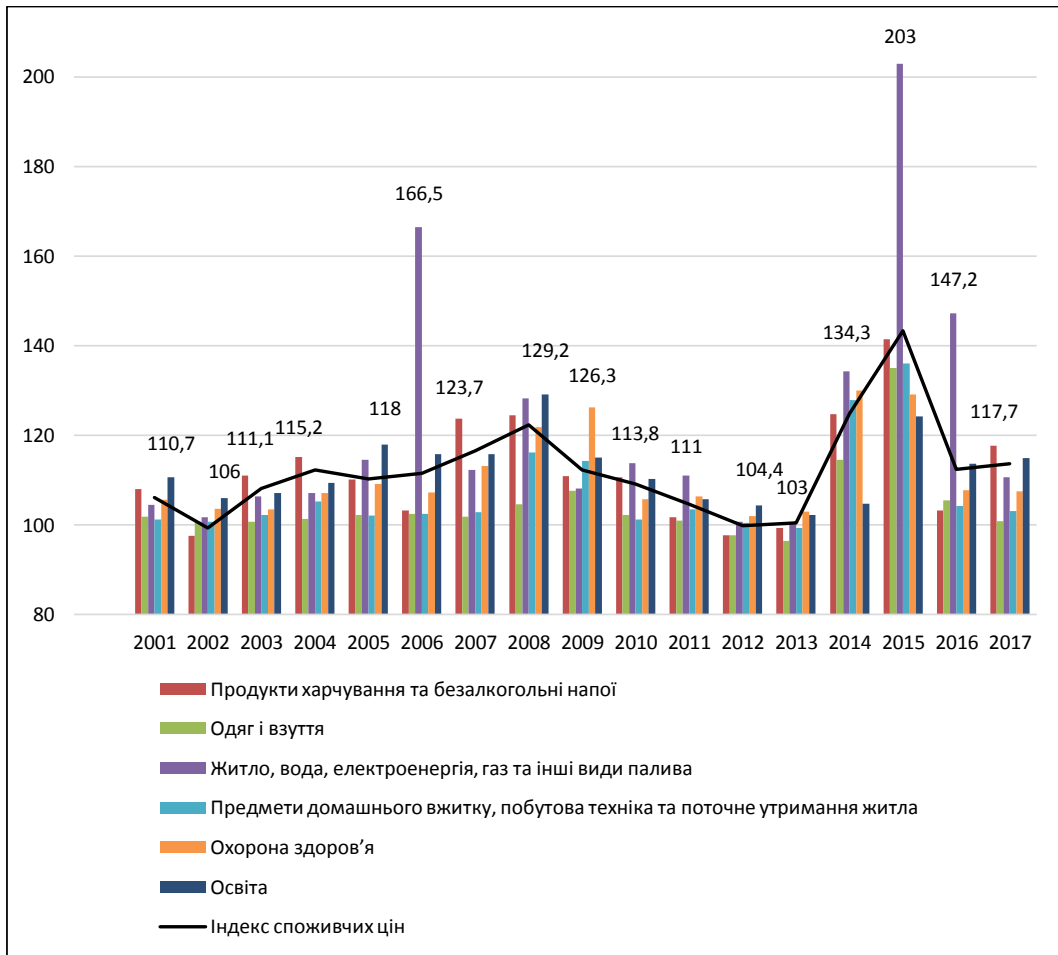

Рис. 4. Динаміка індексів споживчих цін на товари та послуги, % до попереднього року, 2001–2017 рр.

Джерело: складено автором за даними джерела [4]

Фактичний прожитковий мінімум, який більш реально відображає необхідний мінімальний дохід для життя людини, згідно з даними Міністерства соціальної політики та Державної служби статистики України, у 2000–2018 рр. перевищував законодавчо встановлений та розмір мінімальної заробітної плати. Міністерство соціальної політики України [12] повідомило, що фактичний розмір прожиткового мінімуму у цінах серпня 2018 р. в розрахунку на місяць на одну особу становив 3 215 грн., що на 81% вище, ніж законодавчо встановлений прожитковий

мінімум, і на 13,6% менше, ніж мінімальна заробітна плата. Аналіз динаміки середнього розміру місячної пенсії у 2000–2018 рр. показує, що з 2008 р. середній розмір пенсії дещо перевищував розмір прожиткового мінімуму, фактичного прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Але, незважаючи на перманентне підвищення розмірів пенсії, більшість пенсіонерів не має гідного рівня життя, оскільки, крім витрат на споживання, предмети першої необхідності, комунальні послуги тощо, у людей похилого віку існують суттєві потреби в медичному обслуговуванні,

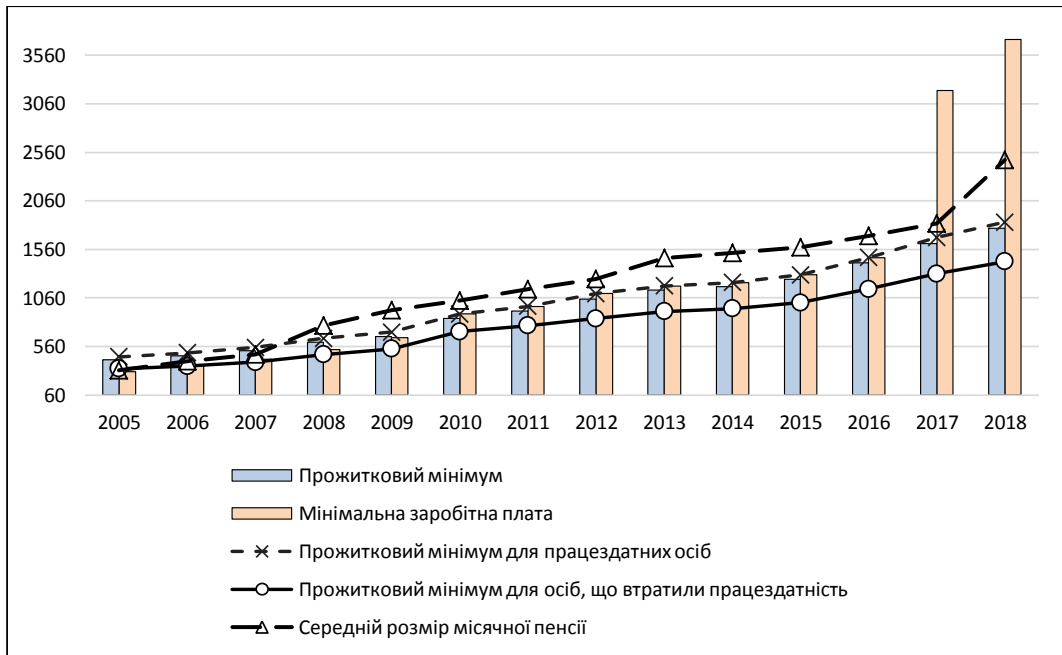

Рис. 5. Динаміка середньорічних показників прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати та середнього розміру місячної пенсії у 2000–2018 рр., грн.
Джерело: складено автором за даними джерела [4]

придбанні ліків, ціни на які постійно зростають. Це підтверджується даними спільного соціологічного дослідження «Соціально-політична ситуація в Україні» [13], в якому найважливішими соціально-економічними проблемами визначаються зростання цін (37%), низький рівень зарплат чи пенсій (36%), безробіття (27,1%) та високі комунальні тарифи (26,9%). До проблем, які потребують негайного вирішення, відносяться також висока вартість та низька якість медичних послуг, подолання соціального розшарування, прірви між бідними та багатими.

Аналіз динаміки середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності у 2010–2017 рр. показав значну диференціацію в галузевому розподілі оплати праці робітників [4]. За досліджувані роки найбільший темп приросту зафіксовано в авіаційному транспорті (347,5%), сільському, лісовому та рибному господарствах (312,88%), а також в оптовій та роздрібній

торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів (302,05%). Ще дві галузі продемонстрували досить значне збільшення заробітної плати, а саме сфери інформації та телекомунікації і фінансової та страхової діяльності. Найменші темпи приросту зафіксовано у сферах водопостачання, каналізації, поводження з відходами, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги.

Найбільш оплачуваними видами діяльності у 2017 р. були авіаційний транспорт (31 088 грн.), фінансова та страхова діяльність (12 865 грн.), інформація та телекомунікації (12 018 грн.) і професійна, наукова та технічна діяльність (10 039 грн.). При цьому у сфері державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування та сфері освіти було найбільше підвищення рівня середньомісячної заробітної плати, а саме на 57,4% та 55,4% відповідно. Проте варто відзначити найнижчий рівень заробітної плати, а саме 4 977 грн., зафіксований у сфері охорони здо-

ров'я та надання соціальної допомоги. Це на 84% менше, ніж в авіаційному транспорті, на 59% менше, ніж у фінансовій та страховій діяльності, а також інформації та телекомунікації, на 50,4% менше, ніж у професійній, науковій та технічній діяльності.

Диференціація розміру середньомісячної заробітної плати та загальною доходів населення є чинником соціально-економічної нестабільності в Україні, що приводить до підвищення соціальної напруженості в державі, перекосів у сфері зайнятості, збільшення проявів вторинної та неформальної форм зайнятості, підвищення рівня міграції працездатного населення, падіння рівня життя громадян нашої країни.

Тенденцією, характерною для соціально-трудова сфери, є також зростання регіональної диференціації рівня бідності населення. Так, у 2017 році найбільший рівень середньомісячної заробітної плати штатних працівників зафіксовано в промислово розвинених регіонах країни, а саме в м. Києві (11 135 грн.), Донецькій (7 764 грн.) та Київській областях (7 188 грн.), найнижчий рівень зафіксовано в Тернопільській області із середньою заробітною платою у 5 554 грн., що на 28,5% нижче, ніж у Донецькій області [4]. Регіональний аспект бідності обумовлений відмінностями в економічному потенціалі територій, переважанням в окремих областях

України нерентабельних підприємств депресивних секторів економіки, слабким рівнем пристосування населення до нового типу економічних відносин, незадовільною структурою зайнятості.

Аналіз та прогнозування динаміки доходів громадян України, зокрема їх найважливішої складової, а саме заробітної плати, є суттєвим етапом розроблення державної політики у сфері регулювання надмірної диференціації населення за рівнем доходів та подолання бідності. Моделювання динаміки середньої заробітної плати дає можливість відстежити її тенденції та спрогнозувати зміни на майбутній період. Для побудови прогнозу на 12 місяців часового ряду середньої заробітної плати на основі щомісячних даних за період із січня 2002 р. по липень 2018 р. використано метод Бокса-Дженкінса (ARIMA), для чого вихідний нестационарний ряд був перетворений за допомогою взяття першої різниці та логарифмування (табл. 3).

У табл. 3 наведено отримані прогнозні значення, в першій колонці наведено точкові оцінки величин часового ряду, у двох наступних – довірчий інтервал 90%, в який потраплять з ймовірністю у 90% істинні значення величини зміни середньої заробітної плати. На рис. 6 показано прогноз з довірчими інтервалами щомісячної зміни середньої заробітної плати.

Таблиця 3

Прогнозні дані середньої заробітної плати, грн.

Період	Прогноз	Нижні 90%	Верхні 90%
Серпень 2018 р.	8 905,06	8 529,026	9 297,68
Вересень 2018 р.	9 184,13	8 638,341	9 764,40
Жовтень 2018 р.	9 214,63	8 547,624	9 933,69
Листопад 2018 р.	9 334,52	8 558,250	10 181,20
Грудень 2018 р.	10 852,19	9 847,865	11 958,93
Січень 2019 р.	9 606,85	8 637,092	10 685,48
Лютий 2019 р.	9 744,00	8 685,832	10 931,08
Березень 2019 р.	10 391,83	9 189,906	11 750,95
Квітень 2019 р.	10 506,16	9 221,861	11 969,32
Травень 2019 р.	10 791,65	9 405,762	12 381,75
Червень 2019 р.	11 275,34	9 761,516	13 023,92
Липень 2019 р.	11 309,01	9 728,010	13 146,95

Джерело: розроблено автором

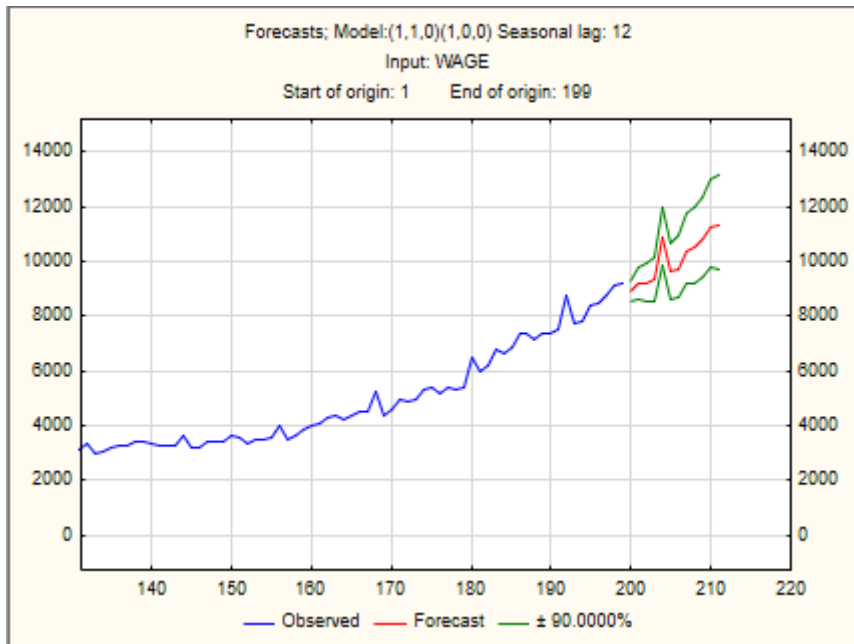

Рис. 6. Прогноз середньої заробітної плати населення України на 12 місяців

Отже, на наступні дванадцять місяців прогнозується зростання середньої заробітної плати із середньою щомісячною зміною у 429,96 грн. та стандартним відхиленням у 462,53 грн. за умови незмінності протягом прогнозного періоду нині наявних факторів, що впливають на середню заробітну плату, та взаємозв'язків між ними. Темп зростання очікується у 27%, що на 2% менше, ніж у попередні 12 місяців. Загальна тенденція зростання середньої заробітної плати населення України залишається, але поки що вона не є показником підвищення рівня життя громадян з огляду на інфляційні процеси та загальну макроекономічну нестабільність, зокрема на ринку праці.

Оскільки основний дохід найманих працівників становить заробітна плата, державі необхідно збільшувати та захищати реальні доходи громадян (особливо в бюджетній сфері), активно впроваджувати ефективні системи оплати праці, економічно обґрунтовані методи формування фондів оплати праці, які орієнтовані в бюджетній сфері на кінце-

вий результат. Потрібно істотне підвищення питомої ваги заробітної плати у виробленій продукції, послугах та грошових доходах населення. Реформування потребує також система встановлення прожиткового мінімуму, що визначає межу бідності. Він повинен визначатись не показниками споживчого кошика, а мінімальним споживчим бюджетом або, згідно з досвідом високорозвинених держав, у відсотках до середніх доходів людини (40–50%).

Загалом питання подолання бідності як фактору надмірної диференціації населення за рівнем доходів потребує ефективного державного регулювання. Важливо підвищити роль та відповідальність держави у виконанні соціальних гарантій, а саме забезпеченні мінімальних соціальних стандартів державних гарантій (мінімальні розміри оплати праці, допомог та виплат), які відповідають прожитковому мінімуму. Вжиття комплексних заходів має вживатися за такими напрямками, як економічне зростання, ефективна зайнятість, підвищення реальної заробітної

плати, загальне поліпшення макроекономічної ситуації та вихід з кризи. Політика держави повинна реалізовуватися з урахуванням стимулюючого ефекту, що підвищує мотивацію до нарощування темпів соціально-економічного розвитку, ефективного використання власних ресурсів, залучення інвестицій в розвиток наукоємних та високотехнологічних виробництв, виробничої інфраструктури, інноваційного та інформаційного секторів економіки, створення робочих місць з високою доданою вартістю.

Зростання виробництва забезпечить трудову зайнятість та підвищення доходів громадян країни. Це дасть змогу населенню, яке працює, забезпечувати себе та своїх утриманців достатньою мірою, знизити ризики бідності перш за все для категорії працездатних громадян та їх сімей. Зростаючий економічний ефект дасть можливість вивести працівників бюджетної сфери з категорії малозабезпечених, а також здійснювати соціальні трансферти, піднімаючи доходи їх одержувачів до рівня прожиткового мінімуму, що скоротить бідність непрацездатного населення.

Важливими напрямками подолання надмірної диференціації доходів населення є соціальна інтеграція бідного населення, забезпечення вирівнювання доступу до ресурсів, освіти, медичного обслуговування, соціальної інфраструктури тощо, що визначає розвиток людського капіталу, який є важливим фактором економічного зростання. Як заходи прямого впливу на категорію населення, чії доходи нижчі за прожитковий мінімум, ефективними є комплексні цільові програми подолання бідності, що включають соціальну допомогу у зв'язку з важкою

життєвою ситуацією та соціальне обслуговування нездатних до самозабезпечення громадян, навчання (перенавчання), підвищення кваліфікації, створення та збереження робочих місць, стимулювання ефективної зайнятості для працездатного населення.

Висновки. Важливою особливістю нинішнього етапу розвитку нашої країни є подолання посткризових подій, які сповільнили процеси економічного зростання та збільшили економічну бідність в країні. Джерелом добробуту працездатного населення все частіше перестає бути офіційна заробітна плата, а особливо в деяких сферах економічної діяльності, малих містах та селищах, де економіка визначається вузьким колом підприємств неінноваційних галузей промисловості. Нормативно встановлені розміри оплати праці не дають змогу працівникам офіційно отримувати гідну винагороду за свою працю, що приводить, зокрема, до істотних розмірів тіньової економіки. Одним з важливих факторів, що визначають параметри сформованої нерівності доходів, є наявна поляризація оплати праці.

Соціально-економічні показники рівня життя демонструють, що протягом останніх років залишаються невирішеними багато проблем у сфері соціального забезпечення та доходів населення, такі як низький розмір пенсій та прожиткового мінімуму, досить велика кількість населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими за фактичний прожитковий мінімум. Статистичні дані в Україні свідчать про часткове поліпшення ситуації в цьому напрямі, але диференціація в розподілі доходів досі залишається надмірно високою.

Список використаних джерел:

1. Лібанова Е. Нерівність в українському суспільстві: витоки та сучасність. Економіка України. 2014. № 3. С. 4–19.
2. Коваль Н. Соціально-економічна нерівність в Україні та світі: проблеми оцінювання та шляхи їх вирішення. Економіка та держава. 2016. № 2. С. 46–50.
3. Юрчик Г., Самолюк Н. Оцінювання диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіньової компоненти. Демографія та соціальна економіка. 2016. № 3. С. 133–144.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
5. Україна: час вибору. URL: http://old.razumkov.org.ua/upload/Brochure_EU-CU-7-2013.pdf.

6. The World Bank. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=SI.POV.GINI&country>.
7. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=11ee7fbd-37c3-49f0-81e8-5c70a931a032&title=RivenTinovoiEkonomikiUkrainiZa9-Misiatsiv2017-Sklav33-VidVyp>.
8. Бідних в Україні зараз більше, ніж п'ять років тому. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2500636-bidnih-v-ukraini-zaraz-bilse-niz-pat-rokiv-tomu-svitovij-bank.html>.
9. Eurostat: офіційний сайт. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
10. Global Wage Report 2016/17. URL: <https://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-wage-report/2016/lang--en/index.htm>.
11. Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/wagemin>.
12. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/15905.html>.
13. Соціально-політична ситуація в Україні (спільне соціологічне дослідження). URL: <http://razumkov.org.ua/novyny-tsentru/sotsialno-politychna-sytuatsiia-v-ukraini-spilne-sotsiolohichne-doslidzhennia>.